

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL DE DOCTORAT FILOLOGIE

STRUCTUTURI POLIFONICE ÎN OPERA
LUI TITUS LIVIUS
REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat
Prof. univ. dr. habil. Florentina NICOLAE

Student-doctorand
Ana-Maria POPESCU (POPA)

CONSTANȚA
2024

CUPRINS

Lista abrevierilor.....	4
Lista acronimelor	6
ARGUMENT.....	7
CAPITOLUL I: CERCETAREA POLIFONICĂ A TEXTULUI	12
1.1. Introducere	12
1.2. Polifonia – perspectivă lexicografică	12
1.3. Polifonia muzicală	14
1.4. Polifonia literară: concepția lui Mihail Bahtin.. ..	18
1.5. Polifonia lingvistică	25
1.5.1. Oswald Ducrot	25
1.5.2. Negația – analiză polifonică	32
1.5.3. Ironia – analiză polifonică	35
1.5.4. Școala Scandinavă de Polifonie Lingvistică – ScaPoLine	38
1.5.4.1. Pasajul polifonic	39
1.5.4.2. Punctele de vedere (pdv)	40
1.5.4.3. Ființele discursive (fd)	42
1.5.4.4. Locutorul (LOC)	49
1.5.4.5. Legături enunțiative (le)	49
1.5.4.6. Structura –p	55
1.5.5. Interpretare și parafrază	57
1.5.6. Reprezentarea și polifonia	59
1.6. Concluzii parțiale	60
CAPITOLUL AL II-LEA: PARTICULARITĂȚI GRAMATICALE ȘI STILISTICE ÎN OPERA LUI TITUS LIVIUS	63
2.1. Introducere	63
2.2. Stil și stilistică lingvistică	64
2.3. Bazele lingvistice ale istoriografiei latine	67
2.4. Termeni-cheie în istoriografia latină din epoca Principatului	71
2.5. Condițiile social-politice și cultivarea limbii în principatul lui Augustus	73
2.6. Stilul lui Titus Livius	75
2.6.1. Originea patavină a limbajului livian	75
2.6.2. <i>Ab Urbe condita</i> – un tezaur de limbă și stil istoriografic	76
2.7. Titus Livius – între polifonia artelor și polifonia textului scris	82
2.7.1. Receptarea operei lui Titus Livius în creația artistică europeană	82
2.7.2. Dificultățile traducerii lui Titus Livius în limba română	83
2.8. Considerații gramaticale și stilistice despre opera lui Titus Livius	85
2.8.1. <i>Praefatio</i> sau apelul la metodă	85
2.8.2. Portretele liviene	88
2.8.3. Tablourile	100
2.8.4. Discursurile	106
2.8.5. Retorica scenelor de luptă	112
2.9. Concluzii parțiale	119

CAPITOLUL AL III-LEA: FENOMENE SONORE POLIFONICE ÎN <i>AB URBE CONDITA</i>. GRUPURI NOMINALE	122
3.1. Introducere	122
3.2. Teoria câmpului lingvistic	123
3.3. (Sub)ansamblul fenomenelor sonore	124
3.3.1. CFS în limba română	129
3.3.2. CFS în limba latină	131
3.3.3. Concluzii parțiale	142
3.4. Ființe discursive colective în <i>Ab Urbe condita</i>	144
3.4.1. <i>Fama</i> – ocurențe și analiză lexicografică.....	147
3.4.1.1. <i>Fama</i> – semnificații în dicționare de secol XIX	149
3.4.1.2. <i>Fama</i> – semnificații în dicționare de secol XX	153
3.4.1.3. <i>Fama</i> – semnificații în dicționare online	157
3.4.1.4. <i>Fama</i> – analiză semică	159
3.4.1.5. Moștenirea termenului <i>fama</i> în limbile romanice	162
3.4.1.6. Analiza termenului <i>fama</i> , grila ScaPoLine	168
3.4.1.6.1. Axa 1 de semnificație: <i>fama</i> – „zvon”, „știre”	168
3.4.1.6.1.1. Acte de vorbire exercitate prin <i>fama</i>	171
3.4.1.6.1.2. Efecte ale lui <i>fama</i>	174
3.4.1.6.1.3. Puncte de pornire ale zvonurilor	177
3.4.1.6.1.4. Zvonuri despre acțiuni militare ale romanilor	179
3.4.1.6.1.5. FD, surse concrete ale zvonurilor	181
3.4.1.6.2. Axa 2 de semnificație: <i>fama</i> – „faimă bună sau rea”, „renume”, „păreră generală”	182
3.4.1.6.3. Concluzii parțiale	190
3.4.2. <i>Fabula</i> – ocurențe și semnificații	193
3.4.2.1. Concluzii parțiale	199
3.4.3. <i>Rumor</i> – ocurențe și semnificații	200
3.4.3.1. Concluzii parțiale	205
3.5. Ființe discursive individuale în <i>Ab Urbe condita</i>	206
3.5.1. Ființe discursive marcate prin nume proprii	206
3.5.1.1. Valerius Antias	210
3.5.1.2. Lucius Cincius Alimentus	216
3.5.1.3. Claudius Acilius	216
3.5.1.4. Fabius Pictor	217
3.5.1.5. Marcus Porcius Cato	220
3.5.1.6. Lucius Calpurnius Piso Censorius Frugi	221
3.5.1.7. Lucius Coelius Antipater	223
3.5.1.8. Publius Rutilius Rufus	224
3.5.1.9. Quintus Claudius Quadrigarius	224
3.5.1.10. Gaius Licinius Macer	224
3.5.1.11. Quintus Aelius Tubero	227
3.5.1.12. Gaius Clodius Licinus	227
3.5.1.13. Cincius	228
3.5.1.14. Polybius	229
3.5.2. Ființe discursive desemnate prin nume comune	229
3.5.2.1. <i>Auctor</i>	230
3.5.2.2. <i>Scriptor</i>	231
3.6. Concluzii parțiale	233

Concluzii	234
Bibliografie	239
Anexa 1: Câmpul fenomenelor sonore în limba latină	258
Indice de autori	273
Indice de opere	276
Lista tabelor	279
Lista figurilor și a graficelor	279

REZUMAT

Cuvinte cheie: *polifonie, pasaj polifonic, locutor, ființă discursivă, legătură enunțiativă, punct de vedere, configurație polifonică, structură –p, istoriografie latină, fenomen sonor.*

În această teză de doctorat, intitulată *Structuri polifonice în opera lui Titus Livius*, ne propunem să realizăm o analiză a instrumentelor lingvistice folosite de Titus Livius în opera *Ab Urbe condita*, pentru a da glas unor păreri multiple. Vom cerceta modul în care se produce, la nivel lingvistic, efectul de *polifonie* în textul istoriografic. Aspectele pe care ne propunem să le surprindem în descrierea configurației polifonice sunt:

- (i) maniera în care se construiesc lanțurile enunțiative polifonice în opera lui Titus Livius;
- (ii) identificarea unor contexte sociale, politice și militare care favorizează apariția unor configurații polifonice;
- (iii) gradul în care elementele de polifonie lingvistică influențează sensul global al enunțului.

Mergând mai departe, elementele investigate ne vor permite să surprindem similitudini, dar și diferențe între elementele configurațiilor polifonice analizate, atât în ceea ce privește distribuția și frecvența, cât și semnificația.

Obiectivele specifice pe care le avem în vedere sunt:

- (i) extragerea și inventarierea tuturor grupurilor nominale care intră în componența configurațiilor polifonice;
- (ii) prezentarea relațiilor dintre elementele constituente ale configurațiilor polifonice;
- (iii) descrierea aspectelor care pun în evidență dinamica elementelor constitutive;
- (iv) decelarea trăsăturilor care individualizează configurația polifonică în textul livian.

De la apariție, monumentală creație *Ab Urbe condita* a avut un public larg și variat, de la împărați și nobili, până la oameni de rând. Paginile textului livian au fost citite cu viu interes de contemporani și s-au bucurat de o largă difuzare chiar din timpul vieții autorului. Opera a rezistat veacurilor, deși nu în forma integrală, și a reprezentat subiect de interes pentru domenii de cercetare diferite, precum istoria, dreptul roman, geografia, etnografia, literatura, retorica, stilistica, gramatica etc.

În domeniul limbii și al literaturii, au arătat interes pentru formele de expresie ale textului lui Titus Livius o serie de cercetători din spațiul european sau american. Temele de interes asupra cărora s-au aplecat mai mulți specialiști au fost relația dintre Livius și politica augustană, spiritul religios, contribuția la dezvoltarea istoriografiei, stilul istoriografic, prin comparații cu Caesar, Polybius, Tacitus, Cato Maior, Sallustius, patavinitatea, datarea, structura, compoziția, stilul sau oratoria.

Subliniem faptul că debutul secolului al XX-lea, în spațiul european, este marcat de o înflorire a edițiilor liviene:

- Hachette: Tite Live, *Histoire Romaine*, traducere, introducere, note, tabele istorice și geografice de Gaucher, tomurile I-IV, L. Hachette, (1867), *Ab Urbe condita libri XXI-XXX*, traduceri și note de O. Riemann și E. Benoist 1902:
- Teubner, editori G. Weissenborn și M. Müller, Leipzig, partea I (1932): cărțile I-X, partea a II-a (1933): cărțile XXI-XXX, partea a III-a (1938): cărțile XXXI-XL, partea a IV-a (1939): cărțile XLI-XLV și *periochae*;
- Oxford Classical Texts, Oxford: tomurile I-IV: traducere și note de R. S. Conway și C. F. Walters: tom I, 1914, cărțile I-V, tom II, 1919, cărțile VI-X, tom III, 1929, cărțile XXI-XXV, tom IV, 1935, cărțile XXVI-XXX, tom V, 1965, cărțile XXXI-XXXV, traducere și note de A. H. McDonald;
- Loeb Classical Library, London&Cambridge, cu o traducere în engleză în paisprezece volume: volumele I-V (1919, 1922, 1924, 1926, 1929), traducere de B. O. Foster, volumele VI-VIII, de F.G. Moore (1940, 1943, 1949), volumele IX-XI, de E. T. Sage (1935, 1936), volumele XII-XIII, de E. T. Sage și A. C. Schlesinger (1938), volumul XIV, de A. C. Schlesinger, cu un index general realizat de R. M. Geer (1959).
- Edizione Signorelli, Milano, *Livio, libri delle 'Storie'*, publică volume corespunzătoare fiecărei cărți liviene, din 1932 până în 1935, cu traducători precum: L. D'Amore: cartea I (1932), cartea II (1933), cartea IV (1933), N. Scarano: cartea III (1933), A. Nucciotti: cartea V (1933), F. Nunziata: cartea VI (1934), G. de Longis: cartea VII (1933), G. Bonelli: cartea VIII (1934) etc.
- Edition Garnier, Paris: Tite-Live, *Histoire romaine*. Traducere, introducere și note de E. Lasserre 1934-1943, vol. I-VII.
- Collection Budé: Tite-Live, *Histoire romaine*, 1940-1977, zece volume, text revizuit de J. Bayet și traduceri de G. Baillet, J. Bayet, R. Bloch, A. Hus, P. Jal.

Cercetările cuprind analize din sfera oratoriei, a limbii, a stilului și a gramaticii. Ragnar Ullmann realizează un studiu comparativ al discursurilor din istoriografia latină, comparând textul livian cu operele lui Sallustius și Tacitus: *La Technique des discours dans Salluste, Tite-Live et Tacite: La matière et la composition* (1927). Tot Ullmann este autorul unui studiu despre stilul discursului în *Ab Urbe Condita, Etude sur le style des discours de Tite-Live* (1929). A. D. Leeman, în studiul multidisciplinar *Orationis ratio. The stylistic theories and practice of the roman orators, historians and philosophers* (1963), analizează relația prozatorilor latini cu doctrinele literare și ale retoricii și evidențiază intenția moralizatoare a operei lui Titus Livius. J. Dangel, în *La phrase oratoire chez Tite Live* (1982), notează că autorul patavin folosește un amestec de stiluri în căutarea unei unități de ton și realizează o analiză a funcționalității structurilor sintactice, ritmice și metrice ale discursurilor.

În ceea ce privește limba și stilul lui Titus Livius, cercetătorii au observat eforturile autorului de a pune bazele unei limbi literare, precum și aspecte ce țin de caracterul local al limbajului livian, patavinitatea: K. Gries, *Constancy in Livy's latinity* (1947), Kurt Latte, „Livy's Patavinitas” (1940), A.H. McDonald, „The Style of Livy” (1957), H. Tränkle, „Beobachtungen und Erwagungen zum Wandel der livianischen Sprache” (1968), Chausserie-Laprée, Jean Pierre, *L'expression narrative chez les historiens latins. Histoire d'un style* (1969), H. Aili, „Livy's Language: A Critical Survey of research” (1982).

Studiile de gramatică sunt puține și cuprind aspecte variate din domeniul semanticii, precum: J. N. Adams, „The Vocabulary of the Later Decades of Livy” (1974), J. E. Phillips, „Form and Language in Livy's Triumph Notices” (1974). În domeniul morfologiei, O. Riemann semnează lucrarea *Études sur la langue et la grammaire de Tite-Live* (1879) și R. B. Steele realizează un amplu studiu în șapte volume, despre sistemul flexionar al cazurilor în textul livian, *Case Usage in Livy* (1910-1913). Un punct de interes în direcția sintaxei a reprezentat subordonata condițională, cercetată de R. B. Steele, *Conditional Statements in Livy*, (1910), C. Bodelot, „Si ‘complétif’ chez Tite Live” (1998).

Sesizăm astfel absența unor studii aplicate pe opera liviană din perspectiva noii ramuri a studiului limbii, pragmatica, precum și o oportunitate de a investiga textul cu instrumentele moderne de cercetare a discursului. Abordarea noastră va avea în vedere o cercetare a operei lui Titus Livius cu metodele oferite în ultimele decenii de lingviștii care s-au preocupat de o dezvoltare a conceptelor ce țin de polifonia lingvistică.

Toate limbile naturale au structuri sintactice complexe și maniera în care se construiesc și se utilizează unitățile lingvistice componente diferă destul de mult de la un idiom la altul. Construcția unei fraze presupune ca autorul să dea dovadă de creativitate în instrumentalizarea unei mase amorfe de cuvinte și să stabilească multiple conexiuni, conforme cu mesajul care urmează a fi transmis.

În cercetarea noastră, pornim de la ipoteza că textul latin *Ab Urbe condita* de Titus Livius conține o structură polifonică, de voci multiple, pe care autorul le lasă să comunice prin maniere variate.

Noțiunea de *polifonie* a devenit subiect de îndelungi dezbateri în domeniile literaturii și ale lingvisticii, după ce Mihail Bahtin a aplicat-o în studiul despre romanele lui Dostoievski. Cercetarea noastră are la bază grila de analiză *ScaPoLine*, semnată de un grup de cercetători preocupați de polifonia lingvistică: Henning Nølke, Hjersti Fløttum, Coco Norén. În viziunea acestora, structura *-p*, *structură polifonică*, este fixată la nivelul limbii, iar *configurația polifonică*, la nivelul cuvântului. O configurație conține mărci ale instanțelor enunțiative puse în cadru, îndeosebi pe cea a locutorului, care este elementul esențial. Aceasta este creată cu ajutorul unor saturații de variabile oferite de structura *-p*. Configurația polifonică are în alcătuire patru elemente: *locutorul*, *punctul de vedere*, *ființa discursivă* și *legăturile enunțiative*. Locutorul este regizorul unei „minidrame” în cadrul căreia iau cuvântul alte ființe discursive, pentru a prezenta păreri sau puncte de vedere. Reies din context atitudinile vorbitorilor, prin raportare la alte puncte de vedere identificate cu ajutorul legăturilor enunțiative. Prin urmare, analiza în termenii grilei lingviștilor scandinavi are în vedere identificarea microconfigurațiilor discursive.

Analiza textului *Ab Urbe condita* a presupus două componente: una, a textului latinesc, iar cea de a doua, a traducerii în limba română. Ediția latinească pe care am consultat-o în cercetarea noastră este varianta digitalizată a lucrării, disponibilă pe site-ul <https://www.thelatinlibrary.com/Liv.html>, pe care am comparat-o cu edițiile Teubner și Hachette, precum și cu ediția bilingvă, în două volume, apărută la editura Universitas (2000). Menționăm că varianta digitalizată a permis, prin opțiunea „căutare”, obținerea unor rezultate mai rapide și a favorizat cuantificarea riguroasă a rezultatelor obținute. Din acest motiv, în cadrul subcapitolelor, există informații statistice referitoare la frecvența unor termeni precum *fama*, *fabula* sau *rumor*, centri ai unor nuclee polifonice în opera liviană.

Fragmentele în limba română utilizate ca exemple au fost extrase din Titus Livius, *Ab urbe condita* („De la fundarea Romei”), vol. I-V: vol. 1, 1959, traducere de Janina Villan,

Florica Demetrescu, Paul H. Popescu, studiu introductiv de Toma Vasilescu, note de Paul H. Popescu, vol. II, 1959, traducere și note de Paul H. Popescu, vol. III, 1961, traducere de Florica Demetrescu, Toma Vasilescu, Paul H. Popescu, note de Paul H. Popescu, vol. IV, 1962, traducere de Toma Vasilescu, Florica Demetrescu, Paul H. Popescu, note de Toma Vasilescu, Paul H. Popescu, vol. V, 1963, traducere de Toma Vasilescu, Florica Demetrescu, Paul H. Popescu, note de Paul H. Popescu, Florica Demetrescu.

În contextul unui reviriment al interesului pentru textele antichității latine înregistrat în ultimii ani, studiile clasice românești care abordează textul lui Titus Livius nu sunt numeroase și abordarea este realizată preponderent din perspectiva domeniului istoric. Nu există în limba română o lucrare care să se concentreze exclusiv pe o abordare din perspectivă pragmatică a operei autorului patavin. Prin urmare, alegerea acestei teme conferă originalitate demersului nostru analitic. Ne propunem, o descriere a configurației polifonice în *Ab Urbe condita*, printr-o analiză a grupurilor nominale care indică existența unei multiplicități vocale în discurs. Facem precizarea că nu este vorba despre o contradicție în raport cu afirmațiile anterioare, nici de o contestare sau de o anulare a rezultatelor obținute până în acest moment. Poziția pe care ne situăm are, în concepția noastră, un caracter complementar, și anume, intenția de a conjuga rezultatele cercetărilor anterioare cu observațiile extrase în urma aplicării grilei de analiză a lingviștilor scandinavi.

Această lucrare a avut ca obiectiv fundamental prezentarea trăsăturilor care caracterizează configurația polifonică în textul lui Titus Livius. Am avut în vedere extragerea și inventarierea tuturor grupurilor nominale care intră în structura relațiilor polifonice. Studiul corpusului de texte analizat în variantele limbii-sursă și traducerea în limba română au facilitat identificarea aspectelor relevante pentru dinamica elementelor constitutive în grila de analiză ScaPoLine: locutor, LOC, ființe discursive, fd, puncte de vedere, pdv., și legături enunțiative, le.

Demersul analitic a avut la bază teoria polifoniei lingvistice, prescurtată ScaPoLine, care permite aplicații atât pe texte literare, cât și pe texte nonliterare. Obiectivul nostru nu s-a limitat la prezentarea unor aspecte de natură strict teroretică, ci am urmărit modul în care analiza lingvistică polifonică scoate la iveală imagini noi despre structura textului latin *Ab Urbe condita*.

Polifonia este un fenomen cu mai multe fețe, o noțiune complexă care a continuat să fascineze cercetătorii din domeniul literar și lingvistic, de când M. Bahtin a aplicat-o pentru

prima dată în studiul operei lui Dostoievski. Tocmai acest aspect „multidisciplinar” stă la originea interesului pe care îl păstrează pentru studiile textelor.

Aflată la intersecția științelor textuale, polifonia s-a dovedit un cadru propice pentru colaborarea dintre lingviști și specialiști din domeniul literar, desfășurată în cadrul grupului de *polifoniști scandinavi* (*polyphonistes scandinaves*). Inspirați de opera lui O. Ducrot, autorii lucrării *ScaPoLine. La théorie scandinave de la polyphonie linguistique* (2004), Henning Nølke, Kjersti Fløttum și Coco Norén, au creat o teorie cu ajutorul căreia să analizeze fenomenele polifonice care ar putea fi reduse la nivelul limbajului.

Cercetarea noastră a fost una de ordin calitativ, care a presupus o raportare a grilei de analiză ScaPoLine la specificul textului latin analizat. Metoda de cercetare utilizată a avut în vedere analiza contextuală a secvențelor care conțin elemente de interes din cadrul structurii configurației polifonice, pentru a decela punctele de vedere enunțate și pentru a descrie tipurile de relații polifonice generate în discurs. Am apelat la analiza statistică, pentru a reda numărul de ocurențe al termenilor relevanți în opera lui Titus Livius, din perspectiva analizei lingvistice polifonice. Rezultatele au evidențiat frecvența numelor comune *fama* (348), *fabula* (19), *rumor* (34), *scriptor* (17), *auctor* (38) și ale numelor proprii de istoriografi (92) recurente în opera *Ab Urbe condita*. Analiza comparativă a sensurilor lexicografice a fost utilizată în cazul termenului *fama*, al cărui număr mare de recurențe ne-a determinat să investigăm, pe de o parte, aria de semnificație în dicționare explicative de limbă latină, pe de altă parte, moștenirea acestuia în cadrul limbilor romanice.

Un element de inovație îl constituie demersul de alcătuire a câmpului semantic al fenomenelor sonore în limba latină, prin apelul la modelul oferit de studiile de semantică structurală din spațiul românesc semnate de Angela Bidu-Vrănceanu și Eugeniu Coșeriu, în urma căruia am inventariat 215 termeni pe care i-am descris folosind criterii variate: articulat normal – neclar, calificat ca sunet individual – colectiv, sunete articulate – nearticulate etc.

În capitolul I, ne-am concentrat pe structura și caracteristicile fundamentale ale fenomenului polifonic. Am realizat o prezentare a originilor abordării lingvistice polifonice, cu precizări referitoare la cadrul teoretic general al acesteia. ScaPoLine a fost dezvoltată ca o teorie al cărei domeniu de analiză este limbajul și își propune să ofere o descriere a constrângerilor impuse de sistemul lingvistic asupra genezei sensului care are loc în timpul procesului de interpretare. Procesul presupune o abordare complexă: semantică, structurală, instrucțională, enunțiativă și discursivă.

După acest preambul istoric și epistemologic, am prezentat grila de analiză ScaPoLine. Urmând opoziția primordială dintre limbaj și vorbire, am discutat distincția dintre structura polifonică (*structura-p*), care se referă la limbaj, și configurația polifonică, concepută ca fenomen al vorbirii. Acesta este un element al descrierii semantice a enunțului înțeles ca rezultat sau ca imagine a enunțului.

Configurația polifonică este creată folosind o saturare a variabilelor furnizate de structura –p care conține patru elemente: LOC, *locuteur-en-tant-que-constructeur*, care își asumă responsabilitatea enunțului, pdv, punctele de vedere, fd, ființele discursive, surse ale pdv, și legăturile enunțative, le.

Prin construirea configurației, LOC creează o minidramă în care fd își prezintă punctele de vedere și/sau care își exprimă atitudinile în raport cu celelalte puncte de vedere prezente folosind legăturile enunțative. Procesul de analiză constă în examinarea unui enunț concret și a elementelor sale definitorii. Există diferite tipuri de structuri-p care conduc la configurații particulare, care, la rândul lor, influențează structurarea textuală.

În capitolul al doilea, am avut în vedere analiza particularităților textului *Ab Urbe condita*. Autorul creează sub impulsul nemulțumirii față de moravurile degenerate și urmărește redresarea vieții cetățenești printr-o serie de exemple demne de urmat sau care trebuie evitate. Creația liviană are un evident scop instructiv, așa cum reiese din *Praefatio*, în care declară că intenția sa este de a crea un îndrumar cetățenesc.

Formele verbale de persoana întâi din acest PP demonstrează o enunțare autoreferențială încapsulată în enunțarea curentă. Cele mai multe structuri de modalizări autonimice sunt construcții metadiscursive de tip comentariu, care sugerează atitudinea lui Titus Livius față de evenimentele evocate. Printre rolurile argumentative pe care LOC, Titus Livius, le dezvoltă se înscriu mărcile unei asumări enunțative, modalizatori de aserțiune (*credo, invenio* etc.), modalizatori de certitudine (*haud dubia, certa fama*) și de incertitudine (*ego neque adsentior, sine ullo certo auctore*).

Ab Urbe condita conține o viziune clișeizată, care respectă direcțiile politicii augustane, din rândurile căreia se pot decela voci multiple, pe lângă aceea a LOC. Rolul lucrării sale este de a arăta contemporaneității cum s-a construit măreția Romei și care au fost momentele care au condus la crearea unui imperiu. Istoria sa trebuie considerată o sursă prețioasă de informații despre climatul epocilor evocate. Autorul creează pasaje discursive în care personajele rostesc discursuri memorabile. Fiecare personaj care vorbește devine o ființă discursivă prin intermediul căreia cititorul se familiarizează cu problemele lumii romane din

secolele prezentate. Titus Livius este LOC constructor al mesajului care organizează, în structuri ierahice, puncte de vedere multiple organizate în concordanță cu scopul operei sale.

Autorul își construiește discursul prin apelul la ființe discursive ale tradiției orale și scrise din spațiul roman al secolelor pe care le investighează, față de care se plasează prin legături enunțiative variate. Trecutul este recuperat prin apelul la literatura orală și la mărturiile altor istoriografi latini, chiar greci, ale căror mențiuni se identifică prin prezența unor grupuri nominale.

În ultimul capitol, am investigat câmpul fenomenelor sonore specific umane, considerate relevante în cercetarea fenomenelor polifonice. Am identificat un număr de 215 termeni substantivali și verbali aparținând acestui câmp în cadrul limbii latine, din care fac parte și termenii *fama*, *rumor* și *fabula*, ocurenți în textul livian. De asemenea, am urmărit să demonstrăm că reprezentarea ființelor discursive se poate înscrie la nivelul semanticii cuvântului și al enunțului. În analiza noastră, am descoperit importanța legăturilor enunțiative pentru realizarea coerenței polifonice prin legături de responsabilitate și de non-responsabilitate.

Printre legăturile de non-responsabilitate, în textul lui Titus Livius, legătura de respingere se exprimă prin structuri negative prin care punctul de vedere cu care este corelat este negat cu vehemență (*nisi ...*, *neque ...*, *non ... etc.*). Structurile polifonice analizate de noi au scos la iveală de cele mai multe ori *pdv ierarhice*, care comentau alte *pdv*. Ființele discursive identificate în opera liviană au fost grupate în două categorii: *fd colective*, *les tiers*, opinia publică, și ființe individuale, alți analiști, desemnați prin nume proprii sau comune, *scriptor* și *auctor*.

Printre sursele punctelor de vedere actualizate în textul livian s-au numărat seturile de informații enciclopedice, legate de mentalitatea fiecărei epoci și opinia publică, actualizate prin termenii *fabula*, *fama* și *rumor*. Lexemele analizate sunt imagini ale lui LOI, terți colectivi omogeni în interiorul grupului, indivizi care au stat la baza lanțului comunicațional și a căror identitate este imposibil de aflat. *Vox publica* este la fel de veche ca istoria și, din acest motiv, istoriograful latin include în opera sa aceste atestări ale ființelor discursive colective marcate de termenii analizați de noi.

Prin expunere constantă la aceleași mesaje, se validează funcția relațional-comunicativă, astfel că indivizii unei comunități ajung să împărtășească, la un moment dat, aceleași valori și reprezentări culturale, să asimileze cunoștințe asemănătoare, să raționeze

prin informații și exemple similare, să aibă reacții de comportament, judecăți morale și simboluri identice.

Mesajele perpetuează valori comune, repere morale, exemple pozitive (de mobilizare militară/ acțiuni juste/ eroice), pentru a le sedimenta în „convenții tacite”, uniforme, în vederea asimilării lor de către receptori, în acord cu politica lui Augustus, de a glorifica faptele înaintașilor și de a le oferi contemporanilor exemple demne de urmat. Au loc astfel o condiționare și o permanentizare a reflexelor etico-morale, printr-o continuă interiorizare și punere în practică a valorilor umane.

În urma analizei comparative a sensurilor termenului *fama* în dicționarele explicative, alături de perspectiva comparativ-romanică utilizată, am ajuns la concluzia că toate varietățile termenului, vechi și medievale, împărtășesc trăsături importante în privința configurației polifonice. Particularitățile lui *fama*, în context livian, ca mărci ale polifoniei lingvistice sunt *credulitas*, *temerarius error*, *vana laetitia* și chiar *consternanti timores*. Lanțul de f.d. actualizate în context al termenilor nominali se diferențiază odată cu modificarea sensului. În lumea evocată de Titus Livius, cetățenii se expun la zvon în manieră naturală, pentru a-și satisface nevoia de comunicare sau pentru că informațiile sunt necesare în viața curentă. Consumul de informație este unul activ. Mesajele au efecte perlocuționare; ajunse în atenția cetățenilor, acestea sunt decodificate în mod activ în funcție de cunoștințe, valori, idei, credințe, sensibilitate, orizont de așteptare.

Am constatat că nu avem acces, așa cum reiese din opera lui Titus Livius, la informații legate de prestigiul și credibilitatea sursei de proveniență a mesajului, natura argumentelor și strategiile retorice ale mesajului. *Fama*, *fabula* și *rumor* sunt un synopsis prin intermediul căruia se alcătuieste o schiță de scenariu a evenimentelor din subiect. În contextele ce conțin informații de pe câmpul de luptă referitoare la acțiunile dușmanilor, propagatorul – fd₁ are rol dinamic. Ființele discursive inițiale pot fi iscoade, care realizează o investigație pe teren, ființe discursive pe care le intuim, ceea ce creează un efect de polifonie în lanț.

Metoda de cercetare a analizei contextuale a relevat faptul că istoriograful latin are capacitatea de a structura rețele polifonice variate. Titus Livius prezintă puncte de vedere ale altor istoriografi, pe care îi menționează prin desemnarea prin nume propriu sau prin apelul la titlul operei (*Aciliani Annales*, *Libri Lintei*). Aceste contexte reprezintă dovezi de polifonie externă în sens strict, insule enunțiative (*îlot textuel*) cu sursă precisă: l₀ creează o legătură de non-responsabilitate totală când un terț individual este responsabil de X. Non-coincidența discursului cu el însuși se realizează atunci când modalizările indică un alt discurs încadrat în

discursul enunțiatorului, de trimitere la o altă sursă enunțiativă; o anumită porțiune de text nu este asumată de vorbitor, ci este mediată de o altă voce: după cum spune X, pentru a relua cuvintele lui X.

În textul lui Titus Livius, am identificat secvențe de discursul raportat, o enunțare despre o altă enunțare. În această situație, LOC nu își asumă responsabilitatea pentru enunț și se sprijină pe un alt discurs. În acest caz, vorbim despre modalizare în discurs secund: *după X, conform unor surse, se pare*. În relație cu consemnările celorlalți autori, Titus Livius optează să noteze în textul său păreri diferite de ale sale și să înregistreze discrepanțele în afirmații legate de același subiect. Toți analiștii menționați prin nume proprii sau comune (*auctor* și *scriptor*) sunt imagini ale locutorului reprezentat: o ființă discursivă prezentată de LOC ca responsabilă de un discurs reprezentat. LOC face apel la alte voci, față de care se poziționează în moduri diverse: fie le enunță în manieră neutră, fie se angajează discursiv prin legături de adeziune, respingere sau simulează că acceptă. În puține situații, autorul patavin își asumă responsabilitatea pentru ideile enunțate, spre exemplu în *Praefatio* sau în cazurile când polemizează cu alți istoriografi, dovadă fiind mărcile lexigo-gramaticale ale subiectivității: forme verbale (*invenio, ambigam, accipio, opinor* etc.) și forme pronominale de persoana întâi (*ego, mihi* etc.).

Cercetarea textului livian utilizând teoria ScaPoLine poate fi continuată, de exemplu, prin analize lingvistice concentrate pe forța grupului verbal în crearea legăturilor enunțiative la nivelul configurației polifonice, a insulelor enunțiative (*îlot textuel*) fără sursă: l_0 creează o legătură de non-responsabilitate totală când o fd nedeterminată este responsabilă de X (*trado, consto, dico, fero, nuntio, prodo, adferro*).

BIBLIOGRAFIE

A Surse

Balmuş, Constantin, Alexandru Graur, *Titus Livius. Ab Urbe condita. Prima decadă, pentru clasa a VII-a comună*, București: Editura Adevărul S.A., 1935.

Live, Tite, *Histoire Romaine*. Traduction nouvelle avec une introduction, des notes et une table historique et géographique par M. Gaucher, Tome I-IV, Paris: Librairie de L. Hachette, 1867.

Live, Tite, *Histoire Romaine*. Traduction d'Eugène Lasserre, Vol. I-VII, Paris: Garnier Frères. 1934 – 1943.

Live, Tite, *Histoire Romaine*, Tome I: Livre I. Texte établi par J. Bayet, G. Baillet, appendice rédigé par R. Bloch, Collection Budé, Paris: Les Belles Lettres, 1940.

Tome II: Livre II. Texte établi par J. Bayet, appendice rédigé par R. Bloch, Collection Budé, Paris: Les Belles Lettres, 1941.

- Tome III: Livre III. Texte établi par J. Bayet et traduit par G. Baillet, Budé, Collection, Paris: Les Belles Lettres 1943.
- Tome IV: Livre IV. Texte établi par J. Bayet et traduit par G. Baillet, Collection Budé, Paris: Les Belles Lettres, 1946.
- Tome V: Livre V. Texte établi par J. Bayet et traduit par G. Baillet, Collection Budé, Paris: Les Belles Lettres, 1954.
- Tome VI: Livre VI. Texte établi et traduit par J. Bayet, Collection Budé, Paris: Les Belles Lettres, 1966.
- Tome VII: Livre VII. Texte établi par J. Bayet et traduit par R. Bloch, Paris: Les Belles Lettres, Collection Budé, 1969.
- Tome XXI: Livre XXXI. Texte établi et traduit par A. Hus, Collection Budé, Paris: Les Belles Lettres, 1977.
- Tome XXXI: Livres XLI-XLII. Texte établi et traduit par P. Jal, Collection Budé, Paris: Les Belles Lettres, 1971.
- Livi, Titi, *Ab Urbe condita libri*. Editionem primam curavit Guilemus Weissenborn, editio altera quam curavit Mauritius Müller. Pars. Libri I-XX, Leipzig: B. G. Teubner, 1898.
- Livi Titi, *Ab Urbe condita libri XXI-XXII*. Für den Schuldegebrauch erklärt von Eduard Wölfflin, Leipzig: B. G. Teubner, 1880.
- Livi, Titi, *Ab Urbe Condita*. Robert Seymour Conway and Charles Flamstead Walters (eds.), Vol. 1: Libri I-IV, Oxford: Oxford Classical Texts, 1914, Vol. 2: Libri VI – X, Oxford: Oxford Classical Texts, 1919, Vol. 3: Libri XXI-XXV, Oxford: Oxford Classical Texts, 1929, Vol. 4: Libri XXVI-XXX, Oxford: Oxford Classical Texts, 1935, Alexander Hugh McDonald (ed.), Vol. 5: Libri XXXI-XXXV, Oxford: Oxford Classical Texts, 1965.
- Livi, Titi, *Ab Urbe Condita Libri*. Ed. Guilelmus Weissenborn und Mauritius Müller, Pars I: Libri I-X, 1932, Pars II: Libri XXI-XXX, 1933, Pars III: Libri XXXI-XL, 1938, Pars IV: Libri XLI-XLV, *periochae omnium librorum, fragmenta Oxyrhynchi reperta, Iulii Obsequentis prodigiorum liber*, ed. Otto Rossbach, Stuttgart: Leipzig, 1930.
- Live, Tite, *Ab urbe condita libri XXI, XXII*. Texte latin publié par O. Riemann et E. Benoist, Paris: Hachette, 1902.
- Livii, Titi, *Ab urbe condita libri XXIII, XXIV, XXV*. Texte latin publié par O. Riemann et E. Benoist, Paris: Hachette, 1902.
- Livii, Titi, *Ab urbe condita libri XXVI-XXX*. Texte latin publié avec une notice sur la vie et les ouvrages de Tite-Live, des notes critiques et explicatives, des remarques sur la langue, un index des noms propres historiques et géographiques, un commentaire historique, des cartes et des plans par O. Riemann et T. Homolle, Paris: Hachette, 1902.
- Livio, Tito, *Il Libro primo Delle Storie*. Introduzione e commento di Lorenzo D'Amore, Milano: C. Signorelli, 1932.
- Il libro 2. delle Storie*. Introduzione e commento di Lorenzo D'Amore, Milano: C. Signorelli, 1933.
- Il libro 4. delle Storie*. Introduzione e commento di Lorenzo D'Amore, Milano: C. Signorelli, 1933.
- Il libro 3. delle Storie*. Introduzione e commento di Nicola Scarano, Milano: C. Signorelli, 1933.
- Il libro 5. delle Storie*. Introduzione e commento di Angelo Nucciotti, Milano: C. Signorelli, 1933.
- Il libro 6. delle Storie*. Introduzione e commento di Felice Nunziata, Milano: C. Signorelli, 1934.

- Il libro 7. delle Storie.* Introduzione e commento di Giovanni de Longis, Milano: C. Signorelli, 1933.
- Il libro 8. delle Storie.* Introduzione e commento di Giambattista Bonelli, Milano: C. Signorelli, 1934.
- Livius, Titus. *Ab Urbe Condita Libri*. Disponibil online: <https://www.thelatinlibrary.com/Liv.html> (ultima accesare în data de 29.07.2024).
- Livius, Titus, *Livy*. Translator: Foster, Benjamin Oliver, Vol. I-V, Cambridge MA, Harvard University Press: Loeb Classical Library, 1919, 1922, 1924, 1926, 1929.
- Translator: Frank Gardner Moore Translator, Vol. VI-VIII, Cambridge MA, Harvard University Press: Loeb Classical Library, 1940, 1943, 1949.
- Translator: Evan Taylor Sage Translator, Vol. IX-XI, Cambridge MA, Harvard University Press: Loeb Classical Library, 1935, 1936.
- Translators: Evan Taylor Sage Trans., Alfred Cary Schlesinger, Vol. XII-XIII, Cambridge MA, Harvard University Press: Loeb Classical Library, 1938.
- Translator: Alfred Cary Schlesinger, General Index by Russel Mortimer Geer (Contributor) Vol. XIV, Cambridge MA, Harvard University Press: Loeb Classical Library, 1959.
- Livius, Titus, *Ab Urbe condita (de la fundarea Romei)*. Traducere de Janina Villan, Florica Demetrescu, Paul H. Popescu. Studiu introductiv de Toma Vasilescu. Note de Paul H. Popescu, Vol. I, București: Editura Științifică, 1959.
- Livius, Titus, *Ab Urbe condita (de la fundarea Romei)*. Traducere și note de Paul H. Popescu, Vol. II, București: Editura Științifică, 1959.
- Livius, Titus, *Ab Urbe condita (de la fundarea Romei)*. Traducere de Florica Demetrescu, Toma Vasilescu, Paul H. Popescu. Note de Paul H. Popescu, Vol. III, București: Editura Științifică, 1961.
- Livius, Titus, *Ab Urbe condita (de la fundarea Romei)*. Traducere de Toma Vasilescu, Florica Demetrescu, Paul H. Popescu. Note de Toma Vasilescu, Paul H. Popescu, Vol. IV, București: Editura Științifică, 1962.
- Livius, Titus, *Ab Urbe condita (de la fundarea Romei)*. Traducere de Toma Vasilescu, Florica Demetrescu, Paul H. Popescu. Note de Toma Vasilescu. Note de Paul H. Popescu, Florica Demetrescu, Vol. V, București: Editura Științifică, 1963.
- Livius, Titus *Ab Urbe condita*. Ediție bilingvă. Traducere și note de Paul Găleşanu, Vol. I-II, București: Universitas, 2000.
- Lovinescu, Eugen, *Titu Liviu. Ab Urbe condita (bucăți alese din prima decadă) (I-X)*, București: Editura Națională „Ciornei” S.A, 1937.
- Lovinescu, Eugen, *Titu Liviu. Ab Urbe condita. Libri XXI-XXII*. Ediție școlară aprobată de Ministerul Educației Naționale, București: Editura Națională „Ciornei” S.A., 1939.

B Dicționare

- Adamo, Giovanni, Valeria Della Valle (direttori scientifici), *Il Nuovo Treccani. Neologismi. Parole nuove dai giornali 2008-2018. Thesaurus (2018)*, Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2018.
- Balaci, Roxana, *Dizionario italiano-romeno. Dicționar italian-român*, București: Editura Gramar, 2002.
- Barbu, Nicolae I.; Piatrowski, Adelina (coord.), *Scriitori greci și latini. Mic dicționar*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

- Bulgăr, Gheorghe, Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Vol. I-II, București: Saeculum I.O, 2016.
- Calciu, Alexandru, Zaira Samharadze, *Dicționar spaniol-român*, București: Univers Enciclopedic Gold, 2017.
- Calonghi, Ferruccio, *Dizionario latino-italiano*, Torino: Rosenberg & Sellier, 1898.
- De Miguel, Raimundo, Marqués de Morante, *Diccionario Latino-Español Etimológico*, Madrid: Libreria General Victoriano Suárez, 1949.
- Diccionario de la lengua española*, Madrid: Real Academia Española, 2024.
- Dicionário Aulete digital*, versiune electronică: <https://www.aulete.com.br/fama> (accesat în data de 09.08.2023).
- Dicionário infopédia da Língua Portuguesa*, Porto: Porto Editora. Disponibil online: <https://www.infopedia.pt/dicionarios/lingua-portuguesa/fama> (accesat în data de 08.02.2024).
- Dicionário Online de Português*. Disponibil online: <https://www.dicio.com.br/fama/> (accesat în data de 12.02.2024).
- Dicionário Priberam da Língua Portuguesa*. Disponibil online: <https://dicionario.priberam.org/fama> (accesat în data de 20.02.2023).
- Dicționarul limbii române* (DLR în CLRE: Academia Română, *Dicționarul limbii române* [DLR] (1965-2010), ediție digitală anastatică în CLRE. *Corpus lexicografic românesc electronic*, 2022, <https://dlrl.solirom.ro/>). Disponibil online: <https://dlri.ro/> (accesat în data de 06.03.2024).
- Ducrot, Oswald, Jean-Marie Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*. Traducere de Anca Măgureanu, Viorel Vișan, Marina Păunescu, București: Editura Babel, 1996.
- Ernout, Alfred, Antoine Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Quatrième édition, Paris: Librairie C. Klincksieck, 2011.
- Ferréol, Gilles, Guy Jucquois, *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*. Traducere de Nadia Farcaș, Iași: Polirom, 2005.
- Faria, Ernesto, *Dicionário Latino-Português*, Rio de Janeiro, 1962.
- Guțu, Gheorghe, *Dicționar latin-român*, București: Humanitas, 2023.
- Gaffiot, François, *Dictionnaire latin-français*. Nouvelle Edition, Paris: Hachette, 2000.
- Jeanneau, Gérard, Jean-Paul Woitrain, Jean-Claude Hassid, *Dictionnaire Latin-Français*, 2017. Disponibil online: <https://www.prima-elementa.fr/Dico> (accesat în data de 05.04.2024).
- Lewis, Charlton Thomas, Charles Short, *A Latin Dictionary*, Oxford: Clarendon Press, 1879.
- Lewis, Charlton Thomas, *An Elementary Latin Dictionary*, New York, Cincinnati and Chicago: American Book Company, 1890.
- Lexiconul de la Buda 2013 [1825] = Lesicon Romanescu - Latinescu – Ungurescu - Nemtescu quare de mai mulți autori, în cursul a trideci, si mai multor ani sau lucrat. Seu Lexicon Valachico – Latino – Hungarico - Germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*. Budae: Typis et Sumtibus Typografiae Regiae Universitatis Hungaricae, 1825. Ediție electronică realizată de Maria Aldea, Daniel-Corneliu Leucuța, Lilla-Marta Vremir, Vasilica Eugenia Cristea, Adrian Aurel Podaru. Coordonator: Maria Aldea. Cluj-Napoca, 2013: [www.bcuccluj.ro/lexiconuldelabuda/](http://dspace.bcuccluj.ro/handle/123456789/48723), <http://dspace.bcuccluj.ro/handle/123456789/48723> (accesat în data de 28.04.2023).
- Marcu, Florin, *Marele dicționar de neologisme*. Ediția a X-a revăzută, augmentată și actualizată, București: Editura Saeculum Vizual, 2008.
- Moeschler, Jacques, Anne Reboul, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Cluj: Echinoc, 1999.
- Nicolae, Andrei, *Dicționar etimologic de termeni științifici (Elemente de compunere greco-latine)*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.

- Până Dindelegan, Gabriela (coord.), Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Adnana Boioc Apintei, *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe*, București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2023.
- Oxford Latin Dictionary*, London: At the Clarendon Press, Oxford University Press, 1968. Disponibil online: <https://archive.org/details/aa.-vv.-oxford-latin-dictionary-1968> (accesat în data de 03.05.2023).
- Real Academia Española, *Diccionario de la lengua española*, 23.^a ed. Disponibil online: https://dle.rae.es/fama?m=30_2 (accesat în data de 10.03.2024).
- Tesoro della Lingua Italiana delle Origini*. Disponibil online: <http://tlio.ovi.cnr.it/TLIO/> (accesat în data de 28.03.2024).
- Tiktin, Heyman, *Rumänisch – Deutsches Wörterbuch (Dicționar român-german)*, Ediția a treia, Vol. II (D - O), Cluj-Napoca: Clusium, 2003. Disponibil online: <https://tdrg.solirom.ro> (accesat în data de 02.03.2024).
- Vocabolario on line – Treccani*. Disponibil online: https://www.treccani.it/enciclopedia/elenco-opere/Vocabolario_on_line/ (accesat în data de 21.04.2023).

C Referințe

- Adam, Jean-Michel, *Les textes: types et prototypes*, Paris: Nathan, 1992.
- Adams, James Noel, „The Vocabulary of the Later Decades of Livy”, în: *Antichthon (Journal of the Australasian Society for Classical Studies)*, Vol. 8, Cambridge: Cambridge University Press, 1974, pp. 54-62.
- Aili, Hans, „Livy’s Language: A Critical Survey of research”, în: *ANRW / Rise and Decline of the Roman World*, Wolfgang Haase (ed.), Vol. 30/2, Teilband Sprache und Literatur (Literatur der augusteischen Zeit: Allgemeines, einzelne Autoren [Forts.]), Berlin, Boston: De Gruyter, 1982, pp. 1122-1147.
- Alighieri, Dante, *Divina comedie: Purgatoriul, Paradisul, Infernul*. Traducere de Alexandru Balaci, Vol. I-III, București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
- Alinei, Mario, *La struttura del lessico*, Bologna: Società Editrice il Mulino, 1974.
- Allport, W. Gordon, Leo Postman, *The Psychology of Rumor*, New York: Henry Holt and Company, 1947.
- Anscombre, Jean-Claude, „Introduction: de l’énonciation au lexique”, în: *Langages*, nr. 80, Didier-Larousse, 1985, pp. 333-349.
- Anscombre, Jean-Claude, Oswald Ducrot, „L’argumentation dans la langue”, în: *Langages*, nr. 42, Didier-Larousse, 1976, pp. 5-27.
- Apel, Wili, *La notation de la musique polyphonique*. Traduit de l’anglais par Jean-Philippe Navare, Liège: Mardaga, 1998.
- Austin, John Langshaw, *Cum să faci lucruri cu vorbe*. Traducere din limba engleză de Sorana Corneanu, Pitești: Paralela 45, 2005.
- Bahtin, Mihail, „Slovo v romane” (Discursul în roman), în: *Voprosi literaturî*, nr. 8, 1975, pp. 6-71.
- Bahtin, Mihail, *Problemele poeticii lui Dostoievski*. Traducere de S. Recevski, Editura Univers: București, 1970.
- Baldinger, Kurt, *Teoria Semántica. Hacia una semántica moderna*, Madrid: Ediciones Alcalá, 1977.
- Baly, Charles, *Traité de la stylistique française*. Troisième Édition, Paris: Klincksieck, 1951.
- Barbu, Nicolae I. (coord.), *Istoria literaturii latine. De la origini până la destrămarea republicii*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972².

- Barbu, Nicolae I., *Istoria literaturii latine*, București: Editura de stat didactică și pedagogică, 1972.
- Barbu, Nicolae I., Toma Vasilescu, *Gramatica limbii latine*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1969.
- Bayet, Jean, *Literatura latină*. Traducere în românește de Gabriela Creția, București: Editura Univers, 1972.
- Bârlea, Gheorghe, *Contraria latina. Contraria romanica*, București: All, 1999³.
- Bârlea, Gheorghe, *Peithous demiourgos. Știința și arta convingerii în Antichitatea greco-latină*, Târgoviște: Editura Bibliotheca, 2004.
- Bârlea, Petre Gheorghe, *Ana cea bună. Lingvistică și mitologie*, București: „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 2007.
- Bârlea, Petre Gheorghe, *Rolul traducerilor din latină în evoluția limbii române literare*, București: Editura Academiei Române, 2005.
- Bârlea, Petre Gheorghe, *Traduceri și traducători: Pagini din istoria culturii române*. Ediție îngrijită de Sorin Guia, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016.
- Bernard, Jacques-Emmanuel, *Le portrait chez Tite Live. Essai sur une écriture de l'histoire romaine*, Bruxelles: Latomus, 2000.
- Bernhardt, Michael, „La Suma musice du Ps.-Jean de Murs: Son auteur et sa datation”, în: *Revue de Musicologie*, tom 8, nr. 1, Paris: Société française de Musicologie, 1998, pp. 19-25.
- Berredonner, Alain, „Pour une macro-syntaxe”, în: *Travaux de linguistique* 21, 1990, 25-36.
- Berredonner, Alain, *Éléments de pragmatique linguistique*, Paris: Éditions de Minuit, 1981.
- Beyssade, Claire, Jean-Marie Marandin, „Commitment: une attitude dialogique”, în: *Langue Française*, Vol. 162, nr. 2, Paris: Armand Colin, 2009, pp. 89-107.
- Bidu-Vrăncianu, Angela, *Structura vocabularului limbii române contemporane. Probleme teoretice și aplicații practice*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- Bodelot, Colette, „SI ‘complétif’ chez Tite-Live”, Benjamín García-Hernández (éd.), în: *Estudios de lingüística latina. Actes du IXe Colloque International de Linguistique Latine*, 1, Ediciones Clásicas, Madrid, 1998, pp. 169-184.
- Brés, Jacques, „Vous les entendez? Analyse du discours et dialogisme”, în: *Modèles linguistiques*, Vol. XX, nr. 2, Université de Toulon, 1999, pp. 71-86.
- Bronckart, Jean-Paul, Cristian Bota, 2011, *Bakhtine démasqué. Histoire d'un menteur, d'une escroquerie et d'un délire collectif*, Geneva: Droz, 2011.
- Bujor, I. I., Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*. Ediția a II-a, București: Editura Științifică, 1971.
- Burck, Erich, *Die Erzählungskunst des T. Livius*. 2nd edition, Berlin: Weidmann, 1934.
- Buzera, I., E. Dimitrova, O. Kaiter, N. Panea, J. Popova, J. Roth, A. Tenescu, *Bazele comunicării interculturale. Teorie și practică*, Editor general Juliana Popova, Editori Olga Kaiter și Florentina Nicolae, Veliko Târnovo: Faber, 2012.
- Buzoianu, Livia, *Poetica Verba*, Constanța: Ovidius University Press, 2002.
- Campbell, David, *Roman Legionary vs Gallic Warrior: 58-52BC (Combat)*, Oxford: Osprey Publishing, 2021.
- Cassirer, Ernst, *Filosofia formelor simbolice*. Traducere de Alexandru Boboc, București. Paideia, 2015.
- Cato, Marcus Porcius, *Testimonia. Origines*. Edited and Translated by Gesine Manuwald, Cambridge: Harvard University Press, Loeb Classical Library, 2023.
- Chassignet, Martine, „L’annalistique romaine”, Vol. 1: *Les Annales des Pontifes et l’annalistique ancienne (Fragments)*, Paris: Les Belles Lettres, 1996.
- Chausserie-Laprée, Jean Pierre, *L’expression narrative chez les historiens latins. Histoire d’un style*, Paris: É. de Boccard, 1969.

- Cicero, Marcus Tullius, *Din operele lui Cicero („De oratore”)*. Traducere de G. D. Neșțian, București: Casa Școalelor, 1925.
- Cicero, Marcus Tullius, *Opere alese*. Ediție îngrijită de G. Guțu, Vol. I-III, București: Univers, 1973.
- Ciocârlie, Alexandra, *Cartagina în literatura latină*, București: Editura Academiei, 2010.
- Cizek, Alexandru Nicolae, *Eroi politici ai Antichității. Modele ideologice și literare*, București: Univers, 1976.
- Cizek, Eugen, *Istoria în Roma antică. Teoria și poetica genului*, București: Universitas, 1998a.
- Cizek, Eugen, *Istoria literaturii latine*, Vol. I, București: Societatea „Adevărul” S.A, 1994.
- Cizek, Eugen, *Mentalități și instituții politice romane*. Traducere în limba română de Ilieș Câmpeanu, București: Globus, 1998b.
- Clark, Katerina, Michael Holquist, *Mikhail Bakhtin*, Cambridge, Massachusetts, and London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1984.
- Corneille, Pierre, *Teatru*. Cu o prefață de Cezar Petrescu, București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.
- Coseriu, Eugenio, „Zur Vorgeschichte der strukturellen Semantik. Heyses Analyse des Wortfeldes «Schall»”, în: *To honoure Roman Jakobson*, The Hague: Mouton, 1967, pp. 489-498.
- Costăchescu, Adriana, *Pragmatica lingvistică. Teorii, debateri, exemple*, Iași: Institutul European, 2019.
- Cupaiolo, Fabio, *Storia della letteratura latina*, Napoli: Loffredo editore, 1904.
- Damourette, Jacques, Edouard Pichon, *Des mots à la pensée. Essai de grammaire de la langue française*. Tome cinquième, Paris: Edition d'Artrey, 1936.
- Dan, Sergiu Pavel, *Spiritul Romei: O privire comparativă asupra gândirii politice și faptei unui popor. Livius, Cornelius Tacitus, Plinius cel Tânăr*, Cluj-Napoca: Dacia, 1979.
- Dangel, Jacqueline, „La structures de la phrase oratoire de Tite Live”, în: *Revue des Études Latines*, Vol. 54, 1976, pp. 221-239.
- Decret, François, *Carthage ou l'empire de la mer*, Paris: Seuil, 1977.
- Dendale, Patrick, „Three linguistic theories of polyphony / dialogism: an external point of view and comparison”, în: *Sproglog polyfoni. Arbejdspapier*, Vol. 5, Roskilde: Sproglog, 2006, pp. 3-31.
- Dobroiu, Eugen, *Curs de istoria limbii latine*, București: Editura Universității din București, 1994.
- Ducrot, Oswald (éd.), *Les mots du discours*, Paris : Les Éditions de Minuit, 1980.
- Ducrot, Oswald, „Esquisse d'une théorie polyphonique de l'énonciation”, în: *Le dire et le dit*, Paris: Minuit, 1984, pp. 171-233.
- Ducrot, Oswald, „La notion de sujet parlant”, în: P. Ricoeur (éd.), *Recherches philosophiques sur le langage*. Cahier du groupe de recherche sur la philosophie du langage, Université des Sciences Sociales de Grenoble, 1982, pp. 65-93.
- Ducrot, Oswald, „Quelques raisons de distinguer locuteurs et énonciateurs”, în: *Polyphonie – linguistique et littéraire III*, Roskilde: Samfundslitteratur Roskilde, 2001, pp. 19-41.
- Ducrot, Oswald. „Enonciation et polyphonie chez Charles Bally”, în: *Logiques, structures, énonciation*, Paris: Minuit, 1989, pp. 165-190.
- Dumea, Cristian, *Giovanni Pierluigi da Palestrina, princeps musicae*, în: *Revista Caietele Institutului Catolic*, 1 (15), 2010, pp. 7-23.
- Dumézil, Georges, *Du mythe au roman*, Paris: Presses Universitaires de France, 1970.
- Dumézil, Georges, *Mitra-Varuna*, Paris: Éditions Gallimard, 1948.
- Enkvist, Nils Erik, *Linguistic Stylistics*, The Hague: Mouton & Co., 1973.
- Ernout, Alfred; Thomas, François, *Syntaxe latine*, Paris: Librairie C. Klincksieck, 1953².

- Evolceanu, Dumitru, *Istoria literaturii latine*, Vol. I. *Literatura latină arhaică*, București: Minerva, 1899.
- Felecan, Daiana, *Aspecte ale polifoniei lingvistice. Teorie și construcție*, București: Tritonic Publishing, 2010.
- Fløttum, Kjersti, „Îlots textuels dans *Le temps retrouvé* de Marcel Proust”, în : Lopez-Muñoz, J.-M., Marnette, S. & Rosier, L. (éds.), *Le discours rapporté dans tous les états*, Paris: L' Harmattan, 2004, pp. 122-130.
- Fløttum, Kjersti, „La perspective énonciative dans les typologies textuelles”, în: J. Nystedt (éd.), *Skandinaviska romanistkongressen. Acta Universitatis Stockholmiensis, Romanica Stockholmiensia*, 19. CD-ROM, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2000, pp. 1-24.
- Fløttum, Kjersti, „Les liens énonciatifs: tentative d'une nouvelle typologie”, în: *Polyphonie – linguistique et littéraire. III*, Roskilde: Samfundslitteratur Roskilde, 2001b, pp. 67-86.
- Fløttum, Kjersti, „Linguistic and literary polyphony – some methodological questions”, în: Vagle, W. & Wikberg, K. (éds.). *New Directions in Nordic Text Linguistics and Discourse Analysis: Methodological Issues*, Oslo: Novus, 2001a, pp. 113-122.
- Fløttum, Kjersti, „Polyphonie dans les textes scientifiques. Étude de deux cas français”, în: *Polyphonie – linguistique et littéraire*, Vol. VII, Roskilde: Samfundslitteratur Roskilde, 2003, pp. 111-129.
- Frege, Gottlob, „Der Gedanke. Eine logische Untersuchung”, în: *Beiträge zur Philosophie des deutschen Idealismus*, Vol. I, Heidelberg, 1918 -1919, pp. 58-77.
- Frindlender, Georghi Mihajlovici, *Materialî i issledovaniia*, Sankt-Petersburg: Dmitrii Bulanin, 1974.
- Fux, Johann Joseph, *Gradus as Parnassum*, Viena: Johann Peter van Gelen, 1725.
- Geckeler, Horst, *Strukturelle Semantik des Französischen*, Berlin: de Gruyter, 1973.
- Gellius, Aulus, *Nopți atice*. Traducere: David Popescu, introduce și note: I. Fischer, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965.
- Genette, Gerard, *Figuri*. Selecție, traducere și prefață de Angela Ion, Irina Mavrodin, București: Univers, 1978.
- Ghazalah, Hasan, *Literary Stylistics: Pedagogical Perspective in an ELF Context*, University of Nottingham, 1987.
- Goodman, Nelson, *The structure of appearance*, Oxford: Harvard University Press, 1951.
- Grice, Paul, „Logic and conversation”, în: Peter Cole, J.L. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics*, Vol. 3: *Speech Acts*, New York: Academic Press, 1975, pp. 41-58.
- Gries, Konrad, *Constancy in Livy's Latinity*, New York, 1947.
- Grigoriev, S., S. Müller, *Manual de polifonie*. Traducere din limba rusă de Liviu Rusu, București: Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.P.R, 1963.
- Grimal, Pierre, *Civilizație romană*. Traducere de Eugen Cizek, București: Minerva, 1973.
- Grimal, Pierre, *Literatura latină*. Traducere de Mariana și Liviu Franga. Note suplimentare și cuvânt înainte de Liviu Franga. Medalion biografic *Pierre Grimal* de Eugen Cizek, București: Teora, 1994.
- Guinzburg, Jonathan, Robin Cooper, „Clarification, ellipsis, and the nature of contextual updates in dialogue”, în: *Linguistics and Philosophy*, Vol. 27, nr. 3, Heidelberg: Springer Netherlands, 2004, pp. 297- 365.
- Haillet, Pierre Patrick, *Le conditionnel en français: une approche polyphonique*, Paris: Ophrys, 2002.
- Halliday, Michael Alexander Kirkwood, *Language as Social Semiotics: the Social Interpretation of Language and Meaning*, London: Edward Arnold, 1978.

- Hardie, Philip, *Rumour and Renown. Representations of Fama in Western Literature*, Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- Herescu, Nicolae I., „Points de vue sur la langue de Tite Live”, în: *Revista Clasica Orpheus Favonius*, tom XIII-XIV, București: Editura București, 1941-1942, pp. 1-25.
- Herman, Peter, *Historicorum Romanorum Fragmenta*, Lipsiae: Teubneri, 1883. Disponibil online: <https://archive.org/details/historicorumrom02petegoog/page/n10/mode/2up?view=theater> (accesat în data de 05.05.2024).
- Heyse, K. W. L., *System der Sprachwissenschaft*, Berlin: F. Dümmler, 1856.
- Humboldt, Wilhelm von, *Diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra umanității*. Versiune românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indice de Eugen Munteanu, București: Editura Humanitas, 2008.
- Iordan, Iorgu, Manoliu, Maria, *Introducere în lingvistica romanică*, București: Editura didactică și pedagogică, 1965.
- Ipsen, Gunther, „Die alte und die Indogermanen”, în: *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft : Festschrift für Wilhelm Streitberg*, Heidelberg: Winter, 1924: 225.
- Juret, A. C., *Système de la syntaxe latine*, Paris: Les Belles Lettres, 1926.
- Kiernan, Ben, *Blood and Soil. A World History of Genocide and Extermination from Sparta to Darfur*, London: Yale University Press, 2007 (apud sursă electronică: <https://colectionaruldeistorie.ro/primul-genocid-din-istorie-cum-a-fost-sters-de-pe-fata-pamantului-cel-mai-bogat-oras-din-lume/>) (accesat în data de 17.10.2023).
- Korzen, Hanne, Henning Nølke, „Le conditionnel: niveaux de modalisation”, în: Patrick Dendale & Liliane Tasmowski (éds.), *Le conditionnel en français moderne*, Paris: Klincksieck, 2001, pp. 125-167.
- Kristeva, Julia, 1969, „Le mot, le dialogue et le roman”, în: *Séméiotiké, Recherches pour une sémanalyse*, Paris: Seuil, 1969, pp. 82-112.
- Kronning, Hans, „Modalité et réorganisation énonciative de la phrase”, în: *Actes du XXe Congrès International de Linguistique et de Philologie romanes*, Tome I, Georges Kleiber & Marc Wilmet (éds.), Tübingen/Basel: Francke, 1993, pp. 353-366.
- Kyriakidis, Stratis, „Introduction: Speech, Fame and Glory: connecting Past and Future”, în: *Libera Fama: An Endless Journey*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2016, pp. 1-27.
- Laroche, Roland A., „Valerius Antias: Livy's Source for the Number of Military Standards Captured in Battle in Books XX-XLV”, în: *Latomus: revue d'études latines*, Vol. 47, nr. 4, Bruxelles: Société d'études latines de Bruxelles, 1988, pp. 758-771.
- Latte, Kurt, „Livy's Patavinitas”, în: *CPh*, Vol. 35, Chicago: The University of Chicago Press, 1940, pp. 56-60.
- Ledgeway, Adam, *De la latină la limbile romane. Schimbare morfosintactică și tipologică*. Traducere în limba română de: Raluca Brăescu, Adina Dragomirescu, Ionuț Geană, Alexandru Nicolae, Irina Nicula Paraschiv, Dana Niculescu. Consultanț: Ștefan Colceriu. Postfață de Gabriela Pană Dindelegan, București: Univers Enciclopedic Gold, 2017.
- Leeman, Anton Daniël, *Orationis Ratio. The stylistic theories and practice of the Roman orators, historians and philosophers*, Vol. I-II, Amsterdam: Hakkert, 1963.
- Lehrer, Adrienne, *Semantic Fields and Lexical Structure*, Amsterdam, North Holland, New York: American Elsevier, 1974.
- Lessing, Gotthold Ephraim, *Emilia Galotti*, București: Editura Mondero, 2014.
- Levi, Mario-Attilio, „Indizi di Scipione Africano et di una età din cambiamento”, in: *Dialogues d'histoire ancienne*, Vol. 23, nr. 1, Besançon: Presses Universitaires de Franche-Comté, 1997, pp. 145-153.

- Lunacearski, Anatoli Vasilievici, în: *Novii Mir*, nr. 10, ed. A. V. Lunacharsky, A. G. Malyskin, V. P. Polonsky, V. I. Solovyov, Moscova, 1929, pp. 195-209.
- Maingueneau, Dominique, *L'analyse du discours. Introduction aux lectures de l'archive*, Paris: Hachette, 1991.
- Maingueneau, Dominique, *Lingvistică pentru textul literar*. Traducere de Iona-Crina Coroi și Nicoleta Loredana Moroșan, Iași: Institutul European, 2008.
- Maingueneau, Dominique, *Pragmatică pentru textul literar*. Traducere de Raluca-Nicoleta Balațchi, Iași: Institutul European, 2007.
- Mairat, Jean de, *La Sophonisbe*. Edition critique avec introduction et notes par Charles Dédéyan, Paris: Librairie Nizet, 1969.
- Marouzeau, Jules, *L'ordre des mots dans la phrase latine*, Paris: Librairie Ancienne Honoré Champion, 1922.
- Marouzeau, Jules, *Traité de stylistique appliquée au latin*, Paris: Les Belles Lettres, 1935.
- Martin, René, Jacques Gaillard, *Les genres littéraires à Rome*, Vol. I-II, Paris: Nathan-Scodel, 1981.
- Martin, Robert, *Langage et croyance. Les univers de croyance dans la théorie sémantique*, Bruxelles, Pierre Mardaga éditeur, 1987.
- Massariello-Merzagora, Giovanna, *La lessicografia*, Bologna: Zanichelli, 1983.
- Mc. Donald, Alexander Hugh, „The style of Livy”, în: *Journal of Roman Studies*, Vol. 47, no. 1/2, Chicago: Society for the promotion of Roman Studies, 1957, pp. 155-172.
- Medvedev, Pavel N., Mihail M. Bakhtin, *The Formal Method in Literary Scholarship: A Critical Introduction to Sociological Poetics*. Translated by Albert J. Wehrle, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press [Leningrad: Priboi, 1928], 1978.
- Mellor, Ronald, *The Historians of Ancient Rome*, New York & London: Routledge, 1998.
- Miclău, Paul, *Semiotica lingvistică*, Timișoare: Editura Facla, 1977.
- Miclău, Paul, *Le langues de spécialité*, Bucharest: Université de Bucharest, 1982.
- Miles, Richard. *Carthage Must be Destroyed: The Rise and Fall of an Ancient Civilisation*, New York: Viking Penguin, 2011.
- Miron-Fulea, Mihaela, *Numele proprii. Interfață semantică-sintaxă*, București: Editura Universității din București, 2005.
- Miššiková, Gabriela, *Linguistic Stylistics*, Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2003.
- Nichita, Mihai (coord.), *Istoria literaturii latine*, Vol. II, partea I – Perioada principatului, București: Editura Universității din București, 1981.
- Nichita, Mihai, *Proză istorică latină*, București: Editura pentru Literatură Universală, 1962.
- Nicolae, Florentina, „Mitologie și autobiografie în poezia lui Ovidius”, în: *Pontica: studii de arheologie, istorie veche și medie*, Tom 51, Muzeul de Istorie și Arheologie Constanța, 2018, pp. 475-480.
- Nicolae, Florentina, *Curs de limba latină*. Pentru studenții facultăților de Teologie. Ediție revizuită și adăugită, București: Editura Universitară, 2019.
- Nistorescu, Alexandru, „Cloilios, un episod de autocenzură la Titus Livius”, în: *Quaestiones Romanicae*, IX/3: *Istorie și studii culturale*, Timișoara: Editura Universității de Vest Timișoara, 2021, pp. 86-96.
- Nölke, Henning, „La polyphonie linguistique avec un regard sur l'approche scandinave”, în: *Congrès Mondial de Linguistique Française – CMLF08*, Paris: Institut de Linguistique Française, 2008, pp. 129-145.
- Nölke, Henning, „La ScaPoLine 2001. Version révisée de la Théorie Scandinave de la Polyphonie Linguistique”, în: *Polyphonie – linguistique et littéraire III*, Roskilde: Samfundslitteratur Roskilde, 2001b, pp. 43-65.

- Nølke, Henning, „Le subjonctif: fragments d’une théorie énonciative”, în: *Langages*, nr. 80, *De l’énonciation au lexique, sous la direction de Jean Claude Anscombre*, Paris: Larousse, 1985, pp. 55-70.
- Nølke, Henning, „Modality and Polyphony. A study of some French Adverbials”, în: *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague*, 23, 1989, pp. 45-63.
- Nølke, Henning, Kjersti Fløttum, Coco Norén, *ScaPoLine. La théorie scandinave de la polyphonie linguistique*, Paris: Éditions Kimé, 2004.
- Nølke, Henning, *Le regard du locuteur. Pour une linguistique des traces énonciatives*, Paris: Éditions Kimé, 1993.
- Nølke, Henning, *Le regard du locuteur. Pour une linguistique des traces énonciatives*, Paris: Éditions Kimé, 2001a.
- Nølke, Henning, *Linguistique modulaire: de la forme au sens*, Louvain/Paris: Peeters, 1994.
- Nølke, Henning, Michel Olsen, „Donc, pour conclure. Polyphonie et style indirect libre: analyses littéraire et linguistique”, în: *Actes du XIVe Congrès des romanistes scandinaves*, CD-ROM, Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 2000a.
- Nølke, Henning, Olsen, Michel, „POLYPHONIE: théorie et terminologie”, în: *Polyphonie – linguistique et littéraire II*. Roskilde: Samfundslitteratur Roskilde, 2000b, pp. 45-171.
- Norden, Eduard, *Die antike Kunstprosa vom VI. Jahrhundert v. Chr. bis in die Zeit der Renaissance*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1974⁷.
- Norén, Coco, *Reformulation et conversation. De la sémantique de topos aux fonctions interactionnelles*, Uppsala: Uppsala University Library, 1999.
- Ogilvie, Robert Maxwell, *A commentary on Livy*, Oxford: Clarendon, 1965.
- Osoba, Gabriel A., „Style and Stylistics: Definition and Approaches”, în: *The English Compendium*, A. Adeleke & G. O. Osoba (ed.), Vol. 1 & 2, Lagos: Department of English, Lagos State University, 2001, pp. 185-192.
- Pachet, Pierre, 1999, *Un à un. De l’individualisme en littérature (Michaux, Naipaul, Rushdie)*, Paris: Seuil, 1999.
- Pechey, Graham, *Mikhail Bakhtin: The Word in the World*, Routledge, London Review of Books, 2007.
- Peirce, Charles Sandance, *Philosophical Writings of Peirce*, New York: Dover, 1955.
- Perseus, Petrus, *The Summa Musicae: A Thirteenth-Century Manual for Singers*, ed. Christopher Page, Cambridge Musical Texts and Monographs (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 139–211, versiune electronică editată de Andreas Giger, Elisabeth Honn, and Thomas J. Mathiesen for the *Thesaurus Musicarum Latinarum*, 1997. Disponibil online: http://www.chmtl.indiana.edu/tml/13th/PEPESUM_TEXT.html (accesat în data de 23.11.2023).
- Phillips, Jane E., „Form and Language in Livy’s Triumph Notices”, în: *CPh*, Vol. 69, Chicago: The University of Chicago Press, 1974, pp. 265–273.
- Pichon, Jean-Charles, *Histoire des Mythes*, Paris: Payot, 1971.
- Pichon, René, *Histoire de la littérature latine*, Paris: Hachette, 1928¹.
- Plinius, Caius Cecilius Secundus, *Epistulae*. Ediție bilingvă. Traducere și note de Eugen Bălașa. Cuvânt înainte de V. Blănaru-Flamură, București: Editura Albatros, 2003.
- Plutarh, *Vieți paralele*. Studiu introductiv, traducere și note de prof. N. I. Barbu, Editura Științifică: București, 1966.
- Popescu, Ana-Maria, „Analiza polifonico- lingvistică a textelor lui Titus Livius”, în: *Cultură și comunicare*, nr. 6, București: Editura Universitară, 2019, pp. 9–20.

- Popescu, Ana-Maria, „Grammatical and Stylistic Particularities in Livy's Work”, în: *Diversité et identité culturelle en Europe*, Tom 17/2, București: Editura Muzeul Literaturii Române, 2020, pp. 109–154.
- Popescu, Ana-Maria, „Stereotipii culturale în Titus Livius, Ab Urbe condita”, în: *Cultură și comunicare*, nr. 10, București: Editura Universitară, 2023, pp. 79–87.
- Pușcariu, Sextil, „Locul limbii române între limbile romanice”, în: *Academia Română. Discursuri de recepțiune*, Vol. 49, București, 1920, pp. 39-41.
- Quintescu, Nicolae Chiriac, *Năzuințe spre ideal: (în slujba clasicismului și a culturii naționale)*, Vol. I: *Literare*. Ediție îngrijită de Ana-Cristina Halichias, București: Editura Muzeul Literaturii Române, Colecția Primordialia, 2018.
- Quintilian, Marcus Fabius, *Arta oratorică*. Traducere, studiu introductiv, tabel cronologic, note și indici de Maria Hetco, Vol. I-III, București: Minerva, 1974.
- Rambaud, Michel, *La deformation historique chez Caesar*, Paris: Le Belles Letres, 1966.
- Rawson, Elizabeth, *Roman Culture and Society*, Oxford: Clarendon Press, 1991.
- Rich, John, „Valerius Antias and the Construction of the Roman Past”, în: *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, Vol. 48, nr. 1, Oxford: Oxford University Press, 2005, pp. 137: 161.
- Ricoeur, Paul, *Histoire et vérité*, Paris: Seuil, 1955.
- Riemann, Othon, *Études sur la langue et la grammaire de Tite-Live*, Paris: Ernest Thorin, Éditeur, 1879.
- Rosetti, Alexandru (coord.), *Istoria limbii române*, Vol. I. *Limba latină*, București: Editura Academiei Române, 1965.
- Rostagni, Augusto, *Storia della letteratura latina*, Vol. I: *La Repubblica*. Terza edizione riveduta e ampliata a cura di Italo Lana. Torino: Utet (Unione Tipografico – Editrice Torinese), 1964.
- Roulet, Eddy, *La description de l'organisation du discours. Du dialogue au texte*, Paris: Didier, 1999.
- Sala, Marius (coord.), *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
- Sallustius, Caius Crispus, *Despre conjurația lui Catilina*. Traducere din latinește de D. Priboianu și N. Besnea, București: Librăria Leon Alcalay, 1920.
- Salomies, Olli, Solin, Heikki, *Repertorium nominum gentilium et cognomium Latinorum*, Hildesheim: Olms – Weidmann, 1988.
- Saussure, Ferdinand de, *Scrieri de lingvistică generală*. Traducere în limba română de Irina Izverna-Tarabac, Iași: Editura Polirom, 1998.
- Schulze, Wilhelm, *Zur Geschichte lateinscher Eigennamen*, Berlin: Weimannsche, 1933.
- Searle, John Rogers, *Speech Acts*, Cambridge University Press, 1969.
- Shakespeare, William, *Coriolan. Tragedie în 5 acte*. Traducere din limba engleză de Dragoș Protopopescu, București: Fundația pentru literatură și artă regele „Carol II”, 1940.
- Slușanschi, Dan, *Sintaxa limbii latine*, Vol. I-II. București: Editura Universității din București, 1994.
- Solodow, Joseph B., „Livy and the Story of Horatius”, în: Douglas E. Gerber (ed.), *Transactions of the American Philological Association*, Vol. 109, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1979, pp. 251-268.
- Sperber, Dan, Deirdre Wilson, „Irony and the Use – Mention Distinction”, în: Peter Cole (ed.), *Radical Pragmatics*, New York: Academic Press, 1981, pp. 295-318.
- Spiridon, Monica, *Despre „aparența” și „realitatea” literaturii*, București: Univers, 1984.
- Spitzer, Leo, *Études de style*, Paris: Gallimard, 1970.
- Stalnaker, Robert, 1970, „Pragmatics”, în: *Synthese*, Vol. 22, nr. 1/2, New York: Springer Nature, pp. 272-289.

- Steele, Robert Benson, „The Historical Attitude of Livy”, în: *The American Journal of Philology*, Vol. 25, nr. 1, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1904, pp. 15-44.
- Steele, Robert Benson, *Case Usage in Livy*, Vol. I-VII, F.A. Brockhaus (ed.), London: FB&C Limited, 1910-1913.
- Steele, Robert Benson, *Conditional Statements in Livy*, Leipzig: Brockhaus, 1910.
- Strechie Mădălina, „Femeia cetăţean în opera lui Titus Livius”, în: *Analele Universităţii din Craiova*, Seria Ştiinţe filologice. Limbi şi literaturi clasice. Anul IV, Nr.1-2, Craiova: Editura Universitaria, 2007, pp.167-171.
- Strechie, Mădălina, „Heroes of the Roman Youth in the work of Titus Livius, *Ab Urbe Condita*”, în: *Journal of Romanian Literary Studies*, nr.18, Târgu Mureş: Editura Arhipelag, 2019, pp. 388-394.
- Strechie, Mădălina, „The Discursive Obsession of Cato Censor”, în: *Analele Universităţii din Craiova. Istorie*, Anul XXIII, Nr. 2 (34), Craiova: Editura Universitaria, 2018, pp. 7-14.
- Suetonius, Gaius Tranquillus, *Doisprezece cezari*. Traducere de David Popescu şi C.V. Georoc, Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1958.
- Şklovski, Viktor, *Despre proză: meditaţii şi analize*. Traducere de Inna Cristea, Vol. II, Bucureşti: Univers, 1976.
- Şved, Emilia, Datso, Taras, „Contrastul ca mijloc de argumentare în opera lui Titus Livius *Istoria* (bazat pe discursurile personalităţilor istorice din prima decadă a operei)”, în: *Buletin ştiinţific*, Fascicula Filologie, Seria A, Secţiunea Studii Culturale, Vol. XXVII, Baia Mare: Editura Universităţii de Nord din Baia Mare, 2018, pp. 443-449.
- Tacit, *Dialogul despre oratori*. Ediţie bilingvă de H. Mihăescu, Iaşi: Editura Alexandru A. Țerek, 1946.
- Taine, Hippolyte, *Essai sur Tite-Live*, Hachette: Paris, 1904⁷.
- Tănase, Tiberiu, Bogdan Muscalu, „Puncte de vedere privind tradiţiile romane în istoria intelligence-lui”, în: *Intelligence Info*, Vol. II, nr. 1, Bucureşti: MultiMedia Publishing, 2023, pp. 92-110.
- Teodorescu, Gheorghe Dem, *Istoria literaturii latine. Manuală pentru cursul superior din licee şi bacalaureat*. A doua ediţiune, Bucureşti: Tipografia „Voinţa naţională”, 1894.
- Tesnière, Lucien, 1959, *Eléments de syntaxe structurale*, Paris: Klincksieck, 1959.
- Tomescu, Domniţa, *Gramatica numelor proprii în limba română*, Bucureşti: Editura All, 1988.
- Tränkle, Hermann, „Beobachtungen und Erwägungen zum Wandel der livianischen Sprache”, în: *WS*, 2, 1968, pp. 103-152.
- Trier, Jost, „Das sprachliche Feld. Eine Auseinandersetzung”, în: *Neue Jahrbücher für Wissenschaft und Jugendbildung*, Vol. 10, Leipzig, Berlin: Teubner, 1934, pp. 428-449.
- Trier, Jost, „Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk der Verstandes”, în: *Geschichte eines sprachlichen Feldes*, Heidelberg: Winter, 1931.
- Trier, Jost, „Deutsche Bedeutungsforschung”, în: *Germanische Philologie, Ergebnisse und Methoden.. Festschrift für Otto Behaghel*, Heidelberg: Winter, 1934, pp. 173-200.
- Trier, Jost, „Sprachliche Felder”, în: *Zeitschrift für Deutsche Bildung*, nr. 8, Frankfurt: Verlag Moritz Diesterweg, 1932, pp. 417-427.
- Tudor, Dumitru (coord.), *Enciclopedia civilizaţiei romane*, Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.
- Ullmann, Ragnar, *Etude sur le style des discours de Tite-Live*, Oslo: Dybwad, 1929.
- Ullmann, Ragnar, *La technique des discours dans Salluste, Tite-Live et Tacite: La matière et la composition*, Oslo: Dybwad, 1927.
- Vasile, Marian, *M. Bahtin. Discursul dialogic. Istoria unei mari idei*, Bucureşti: Editura Atos, 2001.

- Vološinov, Valentin Nikolaevici, *Marxism and the Philosophy of Language*. Translated by Ladislav Matejka and I.R. Titunik, Cambridge: Harvard University Press, 1986.
- Vossler, Karl, *Filosofia del lenguaje*. Traducción de Amado Alonso y Raimundo Lida, 5 ed., Buenos Aires: Editorial Losada S. A., 1968.
- Wald, Lucia, *Pagini de teorie și istorie a lingvisticii*, București: Editura All, 1998.
- Walsh, Patrick Gerard, „The literary techniques of Livy”, în: *RhM*, Vol. 97, nr. 2, 1954, pp. 97-114.
- Walsh, Patrick Gerard, *Livy: His Historical Aims and Methods*, Cambridge: University Press, 1961.
- Wellek, René, *Istoria criticii literare moderne*. Traducere de Rodica Tinis, Andrei Brezianu. Cu o prefață de Romul Munteanu, Vol. I-IV, București: Editura Univers, 1970-1979.
- Witte, Kurt, *Über die Form Der Darstellung in Livius' Geschichtswerk*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1969.
- Wölfflin, Heinrich, *Principii fundamentale ale istoriei artei*, București: Editura Meridiane, 1968.
- Zafiu, Rodica, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București: Editura Universității din București, 2001.
- Zarlino, Gioseffo, *Le Institutioni Harmoniche*, Venice: Francesco Senese, 1558.